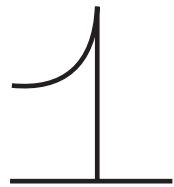

His toria scholas tica

2024
10

Mezinárodní časopis
pro dějiny výchovy a vzdělání

International Review
for History of Education

Národní pedagogické muzeum
a knihovna J. A. Komenského

Technická univerzita
v Liberci

Praha 2024

Historia scholastica

Číslo 1, červen 2024, ročník 10

Number 1, June 2024, Volume 10

Vedoucí redaktor *Editor-in-chief*

prof. PhDr. Tomáš Kasper, Ph.D. (tomas.kasper@tul.cz)

Zástupkyně vedoucího redaktora *Deputy Editor*

PhDr. Markéta Pánková (pankova@nmpk.cz)

Redakční rada *Editorial Board*

prof. PhDr. Martin Holý, Ph.D. (Historický ústav Akademie věd ČR)
doc. PhDr. Dana Kasperová, Ph.D. (Technická univerzita v Liberci)
prof. PhDr. Jiří Knapík, Ph.D. (Slezská univerzita v Opavě)
prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc. (Univerzita Pardubice)
prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc. (Univerzita Pardubice)
doc. Mgr. Jaroslav Šebek, Ph.D. (Univerzita Karlova v Praze a Akademie věd ČR)
doc. PhDr. Růžena Váňová, CSc. (Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze)
Mgr. Magdaléna Šustová (Muzeum hlavního města Prahy)
prof. Dr. Marta Brunelli, Ph.D. (Università di Macerata)
prof. Dr. Antonella Cagnolati (Università di Foggia)
prof. Dr. Marcelo Caruso (Humboldt Universität Berlin)
prof. Dr. Lucien Criblez (Universität Zürich)
prof. Andreas Fritsch (Deutsche Comenius Gesellschaft)
prof. Dr. Gerald Grimm (Universität Klagenfurt)
prof. Dr. Andreas Hoffmann-Ocon (Pädagogische Hochschule Zürich)
prof. PhDr. Blanka Kudláčová, Ph.D. (Trnavská univerzita v Trnavě)
prof. Dr. Eva Matthes (Universität Augsburg)
prof. Dr. András Németh (Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest)
prof. Dr. Jürgen Oelkers (Emeritus Professor Universität Zürich)
prof. PhDr. Jaroslav Pánek, DrSc., dr.h.c. (Historický ústav Akademie věd ČR)
prof. Dr. Simonetta Polenghi, Ph.D. (Università Cattolica del Sacro Cuore Milano)
prof. Dr. Edvard Protner (Univerza v Mariboru)
prof. Dr. Dr.h.c. Ehrenhard Skiera (Univ. Prof. a.D. Europa-Universität Flensburg)

Výkonná redaktorka *Executive Editor*

Mgr. Lucie Murár (murar@nmpk.cz)

Vydavatelé *Publishers*

Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského
Valdštejnská 20, 118 00 Praha 1, Česká republika, IČ 61387169, www.nmpk.cz
Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická
Studentská 1402/2, 461 17 Liberec 1, Česká republika, IČ 46747885, www.tul.cz

Obálka a grafická úprava *Cover and Graphic Design*

Pavel Průša

Sazba *Type Setting*

Mgr. Lucie Murár

Tisk *Printed by*

Tiskárna PROTISK, s. r. o., Rudolfovská 617, 370 01 České Budějovice, Česká republika

Časopis *Historia scholastica* vychází 2× ročně. *Historia scholastica is published twice a year.*

Indexováno v *Indexed in*

SCOPUS, ERIH+, DOAJ, EBSCO, Ulrich's Periodicals Directory

ISSN 1804-4913 (print), ISSN 2336-680X (online)

Číslo registrace MK ČR E 22258

Obsah

Contents

- Úvodník** 7 — Tomáš Kasper & Markéta Pánková
Editorial
- Studie** 13 Die Willensfreiheit des Kindes wertschätzen –
Studies Prolegomena zu einer pädagogischen Ethik
der Responsivität in nachmythischer Zeit
*Valuing the Child's Freedom of Will – Prolegomena
on a Pedagogical Ethics of Responsivity in Post-mythic Times*
— Ehrenhard Skiera
- 37 “In a Very Real Sense Young Children Are Citizens
of the World” – Kinder und Jugendliche als Kriegsopfer
in der Pädagogik Minna Spechts
*“In a Very Real Sense Young Children are Citizens of the World” –
Children and Youths as Victims of War in Minna Specht's
Educational Philosophy*
— Sebastian Engelmann
- 55 Invisible Children: the Face and Reverse of Special
Education in Bosnia and Herzegovina, 1958–1990
— Snježana Šušnjara
- 81 Educational Studies in Wartime: How War and
Dictatorship influenced the Educational Theory
of Philipp Abraham Kohnstamm (1875–1951)
— John Exalto
- 97 From Scout Boy to Pioneer. An Example of Political Misuse
of the Concept of a Youth Organization of Scout Boys
in Slovakia
— Blanka Kudláčová & Janette Gubricová
- 123 Subjectivation through Structural Coupling –
The Emergence of School Laggards and Deficient Pupils
— Daniel Töpfer & Fanny Isensee

**Studie
Studies**

- 157 Collections in the Jesuit Archbishop's Secondary Grammar School in Kalocsa (Hungary)
— Magdolna Rébay
- 195 Kurikulárne ukotvenie predmetu občianska náuka a výchova v období prvej Československej republiky (1918–1938)
Curricular Background of the Subject Civics Education in the Period of the First Czechoslovak Republic (1918–1938)
— Marek Bubeník
- 239 Odborné školstvo a technické vzdelávanie dievčat na Slovensku v rokoch 1918–1945 (optikou štúdia dievčat na priemyselných školách)
Vocational Education and Technical Training of Girls in Slovakia from 1918 to 1945 (Through the Study of Girls in Industrial Schools)
— Mária Ďurkovská & Lucia Heldáková
- 259 Proměny profesní přípravy učitelů ve Finsku
Transformations in Teacher Training in Finland
— Veronika Bačová & Dana Kasperová
- 283 Slovo nebo posunek? Diskuse o užívání znakového jazyka v ústavech pro hluchoněmé v 1. polovině 20. století
Word or Sign? A Discussion on the Use of Sign Language in Institutes for the Deaf and Dumb in the First Half of the 20th Century
— Lenka Okrouhlíková

Varia

- 307 “Mały Przegląd” against Culture of War. Korczak's (Goldszmit's) Pacifism and its Cultural Background
— Marta Rakoczy
- 325 Vychovatelna není trestní ústav. Činnost vychovatelem v Libni, Říčanech a na Vinohradech do roku 1918
Industrial School is not a Jail. Activities of the Industrial Schools in Libeň, Říčany and Vinohrady until 1918
— Magdaléna Šustová
- 343 Comenius Medal for PhDr. Markéta Pánková in Naarden
— John Exalto

Věnování

Dedication

Toto číslo je s úctou věnováno prof. Tomáši Kasperovi, šéfredaktovi časopisu *Historia scholastica*, k jeho životnímu jubileu.

Redakce časopisu Historia scholastica

This issue is respectfully dedicated to Prof. Tomáš Kasper, editor-in-chief of *Historia scholastica* Journal, on the occasion of his jubilee.

The editors of Historia scholastica

Odborné školstvo a technické vzdelávanie dievčat na Slovensku v rokoch 1918–1945 (optikou štúdia dievčat na priemyselných školách)¹

Mária Ďurková^a

Lucia Heldáková^b

^a Slovak Academy of Sciences, Centre
of Social and Psychological Sciences,
Institute of Social Sciences

Slovak Republic

durkovska@saske.sk

^b Slovak Academy of Sciences, Centre
of Social and Psychological Sciences,
Institute of Social Sciences

Slovak Republic

heldakova@saske.sk

Received 21 September 2023

Accepted 12 January 2024

Available online 30 June 2024

DOI 10.15240/tul/006/2024-1-009

Abstract Vocational Education and Technical Training of Girls in Slovakia from 1918 to 1945 (Through the Study of Girls in Industrial Schools)

The study focuses on researching the possibilities of education for women and girls at technical schools in Slovakia from 1918 to 1945. With the aim of equal representation of eastern, central and western Slovakia, materials from three technical schools (Košice, Banská Štiavnica and Bratislava) were used in the research, because the technical schools in question existed throughout the period under review. The article was prepared based on school annual reports, statistical yearbooks, archival materials, contemporary literature, as well as professional literature related to the subject under investigation. The conclusions of the study provide summary findings on the number of girls in schools in the individual historical periods as well as an explanation

of the socio-political conditions influencing the girls' education.

Keywords girls' education, technical schools, Košice, Banská Štiavnica, Bratislava

1 Príspevok je súčasťou riešenia projektu VEGA č. 2/0146/22 Psychologické konštrukty a kontextové rámce determinujúce zámer dievčat a žien študovať odbory informačných a komunikačných technológií.

Úvod

Po vzniku prvej Československej republiky (ČSR) viedli nové spoločensko-politické pomery k urýchlenej potrebe premietnuť zmeny do jednotlivých oblastí správy štátu, najmä do vzdelávacej sústavy, čím nastali priaznivejšie okolnosti pre vzdelávanie dievčat. V kontexte spoločensko-politických zmien po roku 1918 bola prehodnocovaná „ženská otázka“. V dôsledku prežitého vojnového konfliktu sa začalo diskutovať o postavení žien a o ich vhodnom vzdelávaní a výchove. Predmetom diskusií o poslaní ženy boli napríklad dilemy: žena–matka ver-
zus zamestnaná žena, starostlivá domáca gazdinka ver-
sus samostatná žena a podobne. Predmetom diskusie tiež bolo, do akej miery „podporovať“ narastajúci počet absolventiek stredných i vysokých škôl (Kičková, 2016, s. 309).

Názory na potrebu vzdelania pre dievčatá a na vzdelané ženy neboli počas existencie prvej ČSR jednotné. V porovnaní s predchádzajúcim obdobím však došlo k určitým zmenám. Nediskutovalo sa už o tom, či ženy potrebujú vzdelanie. V medzivojnovom období prebiehali debaty súvisiace s typom a rozsahom vzdelávania, ktoré mali dievčatá absolvovať v súvislosti s ich poslaním v spoločnosti. Kým na jednej strane sa ešte stále zdôrazňovala úloha ženy v rodine a domácnosti, na druhej strane sa v čoraz väčšej miere presadzovali tendencie, že dievčatá majú byť pripravované na svoje budúce povolanie. Vzdelanie ženy už nebolo považované iba za jej ozdabu a vzdelanej žene sa nepripisovala strata ženskosti, egoizmus či lenivosť, ako to bolo v 19. storočí. Vzdelaná žena mala svoje vedomosti, zručnosti a skúsenosti nadobudnuté štúdiom využiť v prospech celej spoločnosti (Gallová, 2022a, s. 72–73). Stereotypné predstavy týkajúce sa rodovej predurčenosti mužov a žien prelomila prvá svetová vojna, v priebehu ktorej ženy obsadzovali uvoľnené pracovné pozície po mužoch. Presvedčenie, že jedinou úlohou ženy v spoločnosti je byť dobrou manželkou, matkou a gazdinou v domácnosti, boli teda prekonané. Podobne to bolo aj v súvislosti s postojmi k dievčenskému vzdelávaniu či užitočnosti vzdelaných žien (Dudeková, 2011, s. 110–111). Manželstvo postupne prestávalo byť jediným spôsobom zaopatrenia žien a do popredia sa aj kvôli zhoršeniu ekonomických

podmienok dostávalo ich štúdium a následné zamestnanie. Rodičia sa snažili pripraviť svoje dcéry na výkon určitého povolania, aby si v prípade potreby dokázali zabezpečiť živobytie vlastnou prácou. Výber vhodnej školy pre dievčatá bol však naďalej ovplyvňovaný dobovou morálkou a niektorými pretrvávajúcimi stereotypnými predstavami o poslaní ženy v spoločnosti, a okrem toho i možnosťami uplatnenia na trhu práce po skončení štúdia, či finančnými pomermi žiačok a ich rodín, keďže každoročne bolo potrebné platiť školné a ďalšie poplatky za zápis, školské pomôcky, stravu alebo ubytovanie.

Jedným z typov stredných škôl, ktoré sa otvárali v medzivojnovom období, boli stredné odborné školy. Ich cieľom bolo pripraviť žiakov s odbornou kvalifikáciou, ktorí sa uplatnia v priemysle, v obchode a v učiteľských povolaniach. Medzi školy odborného smeru patrili: hospodárske školy, obchodné učilištia, priemyselné a odborné školy pre jednotlivé odvetvia priemyslu, odborné školy pre ženské povolania a učňovské školy (Školstvo na Slovensku, 1949, s. 31).

Zámerom príspevku nie je detailná analýza problematiky, ale načrtnutie najdôležitejších faktov a súvislostí, ktoré môžu byť inšpiráciou pre ďalšie výskumy. Takto dizajnovaná štúdia ponúkne komplexnejší pohľad na tému technického vzdelávania žien. Parciálnym cieľom príspevku je skúmanie možností vzdelávania a záujmu dievčat o štúdium na priemyselných školách na Slovensku v rokoch 1918–1945.² Dôvodom výberu témy štúdia dievčat na priemyselných školách je predovšetkým jej nedostatočné spracovanie v slovenskej historiografii, nakoľko sa publikácie o dievčenskom vzdelávaní venujú najmä štúdiu dievčat na gymnáziách, učiteľských ústavoch, alebo školách pre pôrodné asistentky, prípadne vzdelávaniu na odborných školách pre ženské povolania.³

2 Za začiatok skúmaného obdobia bol vybraný vznik Československej republiky z dôvodu odstránenia formálnych bariér pre získanie adekvátneho vzdelania a prístupu k zamestnaniu pre dievčatá a ženy. Obdobie ČSR 1918–1938 a Slovenského štátu 1939–1945 boli vybrané pre efektívnejšiu komparáciu štúdia dievčat na pozadí demokratickeho a autoritárskeho režimu.

3 Existuje množstvo odbornej literatúry venujúcej sa problematike vzdelávania dievčat v 20. storočí, avšak zdroje zamerané na štúdium dievčat na priemyselných školách po roku 1918 nie sú dostatočné (poväčšine dostupné len vo forme spomienok,

S cieľom paritného zastúpenia východného, stredného aj západného Slovenska boli vo výskume podľa dostupných možností využité materiály troch priemyselných škôl (Košice, Banská Štiavnica a Bratislava), pretože dané vzdelávacie inštitúcie existovali počas celého skúmaného obdobia. Relevantné informácie poskytujú fondy Štátneho archívu (ŠA) v Košiciach (Štátna priemyselná škola v Košiciach 1872–1945), ŠA v Bratislave (Štátna priemyselná škola – Fajnorovo nábrežie 1903/1904–1950/1953) a ŠA v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Banská Štiavnica (Stredná priemyselná škola banícka a hutnícka v B. Štiavnici, 1922–1984). Fondy škôl uložené v ŠA v Košiciach a v Bratislave obsahujú predovšetkým hlavné katalógy a iba zlomky spisového materiálu, fotografie a zbierku rôznych typov vysvedčení. Pri skúmaní dejín slovenského školstva v medzivojnovom období a období po vyhlásení Slovenského štátu⁴ sú však cenným zdrojom informácií i fondy Slovenského národného archívu v Bratislave (Referát Ministerstva školstva a národnej osvety [MŠaNO] 1918–1938, Ministerstvo školstva a národnej osvety 1938–1945). Z dôvodu zameranie príspevku na štúdium dievčat na jednotlivých priemyselných školách sme však s materiálmi z týchto fondov nepracovali a sústredili sme sa na štátne archívy.

Nakoľko väčšina štatistických údajov je spracovaná v školských výročných správach uložených v archívoch, boli informácie tohto druhu čerpané predovšetkým z nich. Výročné správy sú dôležitým zdrojom pre výskum vzdelávania dievčat a žien (nielen na priemyselných školách, ale na všetkých vzdelávacích inštitúciách), pretože vyplňajú medzery vzniknuté v dôsledku straty, zničenia, a teda nezachovania časti archívnych materiálov jednotlivých škôl. Výročné správy predstavujú

či dejín jednotlivých škôl, napr. Pšenčíková, 2007). Vzdelávaniu dievčat na odborných školách po roku 1918 sa venuje napríklad Adriana Kičková (2016) a Miroslava Gallová (2022a, 2022b). Obmedzenia a zmeny vo vzdelávaní dievčat v rokoch 1938–1939 a v období Slovenskej republiky mapuje Eva Škorvanková (2018) a Jan-ka Medvedová (2021).

4 V texte autorky používajú termín „Slovenský štát“ v období od jeho vyhlásenia 14. marca 1939 až po prijatie ústavy Slovenským snemom 21. júla 1939. Keďže ústava uzákonila oficiálny názov štátu „Slovenská republika“, autorky sa ďalej pridrižujú tejto terminológii.

súhrnný prehľad o priebehu školského roka a podávajú informácie o výsledkoch činnosti danej školy za uplynulé obdobie. Prostredníctvom výročných správ je taktiež možné sledovať rodové zloženie profesorského zboru jednotlivých škôl, ale aj to, či boli rozdiely v tom, aké predmety vyučovali muži a aké predmety vyučovali ženy.

Vzdelávanie dievčat v období Československej republiky 1918–1938

Vznik ČSR, štátu s demokratickými princípmi, v roku 1918 bol významným medzníkom nielen v ďalšom vývine českého i slovenského národa, ale aj v rozvoji možností dievčat a žien získať vyššie vzdelanie. Demokratické práva, ktoré priniesla ústava ČSR z roku 1920, vytvárali podmienky pre priaznivý vývoj vzdelanosti žien. Medzi relevantné legislatívne opatrenia patrilo všeobecné volebné právo pre ženy z roku 1920, ktoré im umožnilo hlasovať a kandidovať v parlamentných voľbách. Počet žien v parlamente a senáte medzivojnovy ČSR sa pohyboval medzi 3–4 %, čo bolo viac, než v okolitých krajinách. (Dudeková, 2011, s. 282). Zákon o univerzitách (1920) zabezpečil rovnaký prístup k univerzitnému vzdelaniu pre mužov aj ženy.

Na rozvoji vzdelanosti a kvalifikovanosti žien mala významný vplyv skutočnosť, že už v prvých rokoch ČSR sa postupne rozvíjalo koedukované stredné a vysoké školstvo. Referát MŠaNO, ktorý sa zaoberal vzdelávaním dievčat na stredných školách, vydal 19. novembra 1918 výnos o prijímaní dievčat za riadne žiačky všetkých stredných škôl. Ten priniesol významnú zmenu v stredoškolskom štúdiu dievčat. Predtým študovali dievčatá na chlapčenských školách iba ako privatistky, ktoré boli síce na škole oficiálne zapísané ako študentky školy po vykonaní prijímacej skúšky, ale ich postavenie na školách sa od chlapčenského líšilo. Na základe tohto výnosu sa z privatistiek stali riadne študentky a získali rovnoprávne postavenie (Veselá, 1992, s. 87).

Výnosom MŠaNO z 19. augusta 1919 bolo povolené, aby aj v mestách, v ktorých existovala dievčenská stredná škola, mohli byť dievčatá prijaté na chlapčenské stredné školy za rovnakých podmienok ako chlapci. Podľa výnosu z 8. mája 1920 sa dievčatá museli najskôr prihlásiť na dievčenskú strednú školu, a len pokiaľ by boli miesta plne obsadené,

mohli sa prihlásiť na chlapčenskú strednú školu (Gallová, 2022b, s. 16). Výnosom MŠaNO č. 47447/1921 bola koedukácia na stredných školách neobmedzene dovolená (Školstvo na Slovensku, 1949, s. 23).

Napriek tomu, že koedukácia bola na školách oficiálne povolená, prevládal názor, že nie je vhodná pre všetky typy škôl. Napríklad roľnícka škola pre chlapcov nevyhovovala potrebám dievčat. Teda na odborné vzdelávanie dievčat boli určené dievčenské školy nazývané aj odborné školy pre ženské povolania, ktorých úlohou bolo teoreticky a prakticky vzdelávať a vychovávať dievčatá schopné perspektívne zastávať rolu ženy, matky, gazdinky i občianky. Spoločné vzdelávanie dievčat a chlapcov na ľudových a meštianskych školách definitívne zakotvil zákon č. 226/1922 Sb. z. a n. zo dňa 13. júla 1922 (tzv. malý školský zákon). V pohľade na spoločnú výučbu chlapcov a dievčat panovala nejednotnosť počas celého medzivojnového obdobia a nie všetci sa s ňou stotožňovali.

ČSR vytvorila neporovnateľne lepšie podmienky pre spoločenskú emancipáciu žien než Rakúsko-Uhorsko. Odstránila formálne bariéry v prístupe žien k vysokoškolskému vzdelaniu, otvorila prístup k povolaniam, ktoré predtým vykonávali muži. Hoci československá ústava (1920) zakotvila zásadu rovnosti pohlaví a ženy oficiálne získali rovnocenné práva s mužmi, zostali aj napriek tomu v platnosti mnohé právne predpisy, ktoré tejto zásade protirečili v litere zákona i v reálnom živote (viac k problematike legislatívy: Dudeková, 2010, s. 170).

Napriek ambivalentnosti právneho postavenia žien bolo ich reálne sociálne postavenie a spoločenská prestíž v ČSR v mnohých ohľadoch pozitívnejšie než v ostatných štátoch bývalej Habsburskej monarchie. Príkladom je zamestnanosť žien vo verejnej službe, ktorá bola v 30. rokoch 20. storočia obmedzovaná v oveľa menšej miere, než to bolo v susedných štátoch. Napríklad v Maďarsku sa v medzivojnovom období ženy častejšie stretávali s problémami a ťažkosťami pri hľadaní zamestnania, keďže po skončení prvej svetovej vojny dochádzalo k postupnému vytláčaniu žien z pracovného trhu. Jedným z dôvodov bolo opätovné posilnenie patriarchálneho usporiadania, resp. patriarchálneho modelu rodiny. Žene bola opäť priradená len úloha manželky, matky a ženy v domácnosti (Pukánszky, 2013, s. 166). V prípade

Nemecka môžeme hneď po nacistickom prevzatí moci sledovať rôzne snahy a opatrenia, ktorých cieľom bolo zníženie zamestnanosti žien (zákonom o znížení nezamestnanosti, podmienkami na udeľovanie manželských pôžičiek, pokračovaním vládnej kampane proti hromadeniu príjmov, zákazom pre ženy pracovať v advokátskej a súdnej praxi) a obmedzenie vzdelávania žien, napr. zavedenie kvót na vysokoškolské štúdium, obmedzenie vedeckej činnosti, zásahy do stredoškolského vzdelávania (Škorvanková, 2018, s. 651).

V ČSR neboli dievčatá pri jednotlivých typoch škôl zastúpené v rovnakej miere. V súvislosti s vykonávaním remesla ženou v spoločnosti ešte stále pretrvávali predsudky spojené hlavne s priebehom výučby v učňovskej dielni. Podobne, ako je to aj v súčasnosti, na priemyselných školách študovalo podstatne menej dievčat než napríklad na gymnáziách alebo na učiteľských akadémiách. Dôvody môžu byť viaceré: od dobových spoločenských noriem a stereotypných predstáv: „*Matky se bojí, aby dcery nezhrubly tělesně od těžké práce a duševně od vtipů dílenských*“ (Stránská, 1927, s. 1376), cez náročnú fyzickú prácu dievčat v školských dielnach až po samotné zameranie technických škôl (strojnictvo, stavebníctvo), o ktoré mali primárne väčší záujem chlapci. Pre porovnanie – na gymnáziách na Slovensku študovalo v rokoch 1919–1938 od 15,3 % dievčat (1920/21), neskôr 21,8 % (1929/30) a v roku 1937/38 už 32,8 % dievčat. Učiteľské akadémie mali v celom medzivojnovom období viac študentiek v porovnaní so študentami – 53,5 % dievčat (1920/21) a v roku 1937/38 už 59,4 %. (Školy, žiaci, učitelia, s. 47 a 151). Podľa Tokárovej (2007, s. 124) na priemyselných školách študovalo v medzivojnovom období približne 4 % žien a dievčat.

Priemyselné školy

Priemyselné školy poskytovali žiakom teoretické i praktické vzdelanie a tvoril ich súbor niekoľkých škôl, alebo kurzov rozličných typov, ktoré mali dve alebo viac oddelení (strojnícke, elektrotechnické, stavebné). Na Slovensku boli po roku 1918 nasledujúce typy priemyselných škôl: vyššie priemyselné školy, majstrovské školy a odborné školy pre jednotlivé odvetvia priemyslu (Mátej, 1976, s. 349). Na území Slovenska boli v období 1918–1938 štyri vyššie priemyselné školy, ktorých

štúdium bolo štvorročné a končilo maturitou (v Košiciach, Bratislave, Prešove a Banskej Štiavnici) (Tarcala, 2000, s. 19).

Štátna priemyselná škola v Banskej Štiavnici⁵ bola zriadená v roku 1921, keď otvorili prvý ročník Vyššej chemickej školy podľa vzoru Štátnej priemyselnej školy chemickej v Prahe. Začiatkom školského roku 1922/23 bola ku škole pripojená aj odborná banská škola. Začiatkom školského roka 1925/26 bol na škole zavedený elektrotechnický kurz.⁶ Uvedená štruktúra školy fungovala až do školského roku 1950/51, kedy sa od školy odčlenilo banícke oddelenie, a od 1. februára 1951 sa stalo Vyššou priemyselnou školou baníckou.⁷ Na škole od jej založenia študovalo v porovnaní s ostatnými priemyselnými školami nachádzajúcimi sa na území Slovenska väčší počet dievčat – v školských rokoch 1925/26–1938/39 to bolo od 3 % do 17 % (v priemere 9 % v priebehu celého obdobia).⁸ Takmer všetky dievčatá študovali na Vyššej škole chemickej. Autorky sa domnievajú, že štúdium chemického odboru bolo pre dievčatá lákavejšie (a po zložení maturitnej skúšky v praxi lepšie uplatniteľné) než štúdium strojárstva alebo stavebníctva. Podľa Mikuška (1936, s. 167) uplatnenie absolventov školy bolo v porovnaní s ostatnými priemyselnými školami rôznorodé (cukrovary, pivovary, liehovary, celulózky, štátna služba, výskumné ústavy, banské a hutnícke laboratória atď.). Čo sa týkalo pedagógov, profesorský zbor pozostával v tom období z 9–20 učiteľov. V medzivojnovom období tu nepôsobila v rámci profesorského zboru žiadna riadna profesorka, v rokoch 1929/30

5 Je dôležité poznamenať, že v Banskej Štiavnici v minulosti pôsobila významná vzdelávacia inštitúcia – Banícka a lesnícka akadémia (1762–1919) – jedna z najstarších technických vzdelávacích inštitúcií na svete. Zameriavala sa na prípravu študentov v oblasti ťažby nerastných surovín, geológie, hutníctva a spojených odvetví. Zanikla po vzniku ČSR.

6 Výročná zpráva Štátnej priemyselnej školy v Banskej Štiavnici za školský rok 1925/26, s. 3. Fond (f.). Stredná priemyselná škola banícka a hutnícka v B. Štiavnici, 1922–1984 (SPŠBH BŠ). Štátny archív v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Banská Štiavnica (ŠA BB, p. BŠ).

7 Zápisnica z porady profesorského sboru zo dňa 29. 1. 1951. F. SPŠBH BŠ, karton (k.) 1, ŠA BB, p. BŠ.

8 Výročná zpráva Štátnej priemyselnej školy v Banskej Štiavnici za školské roky 1925/26–1938/39. Fond SPŠBH BŠ, ŠA BB, p. BŠ.

a 1930/30 však ako výpomocné učiteľky pôsobili Anna Roháčová (vyučovala počty) a Emilia Filzová (vyučovala jazyk československý).⁹

Štátna priemyselná škola v Bratislave vznikla zo Štátnej maďarskej školy kovorobnej založenej v roku 1903. Hneď v prvom školskom roku 1919/20 bola odborná škola kovorobná reorganizovaná na 3-ročnú odbornú školu pre strojných zámočníkov. Popri nej sa zriadili prvé ročníky vyššej školy strojníckej a odbornej školy staveľskej, odborná kovorobná škola pokračovacia, odborný kurz kuričský, strojnicky a elektrotechnický. V prvom roku pôsobilo v škole okrem riaditeľa 7 profesorov a 5 dielenských učiteľov.¹⁰ V rokoch 1929–1939 bola organizácia školy nasledovná: 1. Vyššia škola strojníccka; 2. Odborná škola staveľská; 3. Majstrovská škola strojníccka; 4. Cvičná dielňa; 5. Vyšší špeciálny elektrotechnický kurz; 6. Odborné kurzy.¹¹ Na škole študovalo v období prvej ČSR 0,28 % – 1 % dievčat, a to buď na Vyššej škole strojníckej, alebo Odbornej škole staveľskej. Súčasťou profesorského zboru bola po celé medzivojnové obdobie profesorka Rafaela Menschelová-Novotná, ktorá vyučovala slovenčinu a nemčinu. Okrem nej na škole v danom období pôsobili výpomocné učiteľky zemepisu, dejepisu a ruštiny.¹²

Štátna priemyselná škola v Košiciach bola prvá priemyselná škola v Rakúsko-Uhorsku. Pôvodne 3-ročná maďarská súkromná škola založená v roku 1872 sa v roku 1919 transformovala na 4-ročnú slovenskú s maďarskými pobočkami. V medzivojnovom období bola škola organizovaná nasledovne: 1. Vyššia škola strojníccka (slovenské aj maďarské oddelenie); 2. Majstrovská škola strojníccka; 3. Cvičná dielňa strojníccka;

9 Výročné zprávy Štátnej priemyselnej školy v Banskej Štiavnici za školské roky 1929/30–1930/31. Fond SPŠBH BŠ, ŠA BB, p. BŠ.

10 *Vývoj priemyselnej školy v Bratislave v prvom desaťročí jestvovania 1919–1929*. Bratislava: nákladom ústavu, (b.r.), s. 10–21.

11 *Vývoj priemyselnej školy v Bratislave v prvom desaťročí jestvovania 1919–1929*. Bratislava: nákladom ústavu, (b.r.), s. 10–21.

12 Výročné zprávy Štátnej československej priemyselnej školy v Bratislave za školské roky 1919/20–1937/38. F. Štátna priemyselná škola – Fajnorovo nábrežie 1903/1904–1950/1953 (ŠPŠ – FN). Štátny archív v Bratislave (ŠA BA).

4. Kurzy (kuričský, strojnicky, elektrotechnický, automobilový).¹³ Prvá riadna žiačka Irena Gašková nastúpila na školu až v školskom roku 1936/37 a zmaturovala v roku 1940.¹⁴ Predpokladáme, že dôvodom nezájmu zo strany dievčat o štúdium na priemyselnej škole v medzi-vojnovom období bolo, podobne ako v Bratislave, zameranie štúdia na oblasť strojnictva, spomínané pretrvávajúce stereotypné predstavy v spoločnosti o poslaní ženy i nízka možnosť uplatnenia v profesijnej oblasti pre ženy po absolvovaní takéhoto štúdia. Pomerne zložitú bolo aj uplatnenie študentov. Podľa Bendu (1936, s. 176) v 30. rokoch 20. storočia bolo zastúpenie absolventov v priemysle veľmi nízke. Príčiny môžeme hľadať v tom, že na východe Slovenska sa nenachádzali veľké priemyselné závody, ale aj v prepúšťaní z oblasti priemyslu v čase krízy. Benda uvádza, že snahou veľkej väčšiny žiakov bolo nájsť uplatnenie v štátnej správe. Až do roku 1938 pôsobili na postoch pedagógov výlučne muži.¹⁵

Štátna priemyselná škola v Prešove odvodzuje svoju históriu z predchádzajúcej školskej ustanovizne Odbornej školy pre stolárov v Prešove, na ktorej sa začalo vyučovať už v roku 1913. Po vzniku ČSR bola v marci 1919 zreorganizovaná na Štátnu priemyselnú školu s nasledovnými oddeleniami: 1. Majstrovská stavebná škola pre murárov; 2. Majstrovská stolárska škola; 3. Odborná stolárska škola a 4. Odborná učňovská škola pokračovacia.¹⁶ V školskom roku 1931/32 vzniklo na škole nové oddelenie Odborná staviteľská škola (štvorročná) (Lukáč, 2020, s. 28–35). Vzhľadom na skutočnosť, že do školského roka 1932/33 sa v štatistických tabuľkách výročných správ tejto školy neuvádzali počty študentiek, nedokážeme presne určiť, koľko dievčat na tejto škole

13 Výročná zpráva Československej štátnej priemyselnej školy v Košiciach 1936/37. F. Štátna priemyselná škola v Košiciach 1872–1945 (ŠPŠ KE), Štátny archív v Košiciach (ďalej ŠA KE).

14 Hlavný katalóg 1939/40, inventárne číslo (ďalej inv. č.) 92. F. ŠPŠ KE, k. 18, ŠA KE.

15 Prvá trhlínku v čisto mužskom kolektíve vytvorila stredoškolská profesorka Jan-kovičová z košického gymnázia, ktorá v roku 1939/1940 externe vyučovala nemecký jazyk (Pšenčíková, 2007).

16 Výročná zpráva Štátnej priemyselnej školy v Prešove za školský rok 1925/26, s. 3.

študovalo. Z výročných správ v rokoch 1932/33–1935/36 vyplýva, že na škole študovala jedna žiačka, od roku 1935 dve žiačky.¹⁷

	BA spolu	BA dievčatá	BŠ spolu	BŠ dievčatá	KE spolu	KE dievčatá
1919/20	138	1				
1920/21	189	2			413	
1921/22	212	2	12		327	
1922/23	276	2	69		374	
1923/24	305	0	95		429	
1924/25	299	0	111		460	
1925/26	319	0	201	7	430	
1926/27	312	0	169	7	334	
1927/28	330	0	145	12	544	
1928/29	352	1	148	23	526	
1929/30	362	2	181	29	513	
1930/31	390	3	194	33	513	
1931/32	386	4	205	27	460	
1932/33	383	4	196	21	422	
1933/34	367	2	184	15	428	
1934/35	319	1	170	15	418	
1935/36	328	2	249	12	394	
1936/37	329	2	174	8	410	1
1937/38	420	4	256	8	519	1
1938/39	483	5	227	16		2

Graf 1. Celkový počet študentov a počet dievčat na vybraných priemyselných školách v Bratislave, Banskej Štiavnici a Košiciach (v absolútnych číslach).¹⁸

Obdobie Slovenskej republiky 1939–1945

Z časového hľadiska sa rozpätie rokov 1939–1945 zdá byť veľmi krátkym, ale vzhľadom na tempo a rozsah zmien ide o bohaté obdobie. Pre školstvo vo všeobecnosti je charakteristické, že akékoľvek geopolitické

17 Celkový počet študentov v týchto školských rokoch bol nasledovný: 1932/33 –134; 1933/34 –183; 1934/35 –164; 1935/36 – 149. Percentuálny podiel dievčat v týchto školských rokoch sa pohyboval od 0,54 % do 1,3 %. Výročné zprávy Štátnej priemyselnej školy v Prešove za školské roky 1932/33–1935/36.

18 Zdroj: Výročné správy Štátnej priemyselnej školy (ŠPŠ) v Bratislave, ŠPŠ v Banskej Bystrici, ŠPŠ v Košiciach. ŠA BA, f. ŠPŠ – FN; BŠ, ŠA BB, p. BŠ, f. SPŠBH BŠ; ŠA KE, f. ŠPŠ KE.

zmeny sú okamžite aplikované prostredníctvom legislatívnych noriem do výchovno-vzdelávacej praxe. Inak tomu nebolo ani v sledovanom období. Nešlo pritom iba o nepatrné zásahy ale o významné opatrenia upravujúce celkovú organizačnú a obsahovú štruktúru vzdelávania. Odvolávajúc sa na veľký nadbytok učiteľov bez pracovného miesta, ktorý súvisel so stratou územia po 1. Viedenskej arbitráži v novembri 1938 a následne po vojnovom konflikte s Maďarskom v marci 1939, pristúpila slovenská vláda k radikálnym opatreniam. Zákonom č. 246/1939 Sl. z. o úprave služobného pomeru vydatých učiteľiek, ktorý bol prijatý 28. septembra 1939, boli zo zamestnania prepustené vydaté učiteľky. Prepustenie vydatých učiteľiek a úradníčok zo služobného pomeru otvorilo diskusie o perspektívach ďalšieho uplatnenia žien v hospodárskom a sociálnom živote krajiny. Táto diskusia sa preniesla aj do sféry školstva. Bolo potrebné „vyriešiť“ otázky budúceho vzdelávania žien, vyjasniť názory na očakávanú vzdelanostnú úroveň žien aj vzhľadom na reálne problémy ich uplatnenia v pracovnom procese (viac: Škorvanková, 2018, s. 653).

Veľký priestor v diskusiách o výchove a vzdelávaní dievčat bol naďalej venovaný otázke koedukácie, ktorá mala byť v kontexte kvalitného stredoškolského vzdelávania zrušená. Cieľom jej zrušenia bolo zredukovať počet dievčat na gymnáziách a v učiteľských ústavoch. Pre dievčatá mali byť vytvorené separátne školy, alebo triedy v oddelenej časti budovy (§ 11. zákona č. 168/1939 Sl. z.). V dôsledku odmietnutia koedukácie došlo k zníženiu počtu dievčat navštevujúcich stredné školy (Kázmerová, 2015, s. 108). Keď kvôli nízkemu počtu nezaplňili triedu, nemohli sa ďalej vzdelávať. Učebné osnovy dievčenských stredných škôl mali byť na základe vládneho nariadenia prispôbené záujmom dievčat a poslaniu žien. V školskom roku 1942/1943 tvorili dievčatá 28,4 % všetkých študentov stredných škôl a učiteľských ústavov (podľa štatistiky MŠaNO študovalo ešte v školskom roku 1937/1938 na stredných školách a učiteľských ústavoch 33,8 % dievčat).¹⁹ Reforme dievčenského štúdia na stredných školách bola na ministerstve venovaná

19 Bližšie *Päť rokov slovenského školstva*, 1944, s. 214–217.

veľká pozornosť. Vzniklo viacero návrhov na usmernenie stredoškolského vzdelávania dievčat. V jednom návrhu z roku 1940 sa predpokladalo pre dievčatá len štúdium na meštianskych školách a vyšších stredných dievčenských školách. Až absolvovanie diferencijálnej maturitnej skúšky by im bolo umožnilo pokračovať na niektorých špeciálnych druhoch vysokoškolského štúdia.

Problémy súvisiace so zrušením koedukácie pomáhali riešiť cirkevné organizácie. Začiatkom školského roku 1939/40 boli zriadené rehoľné dievčenské slovenské gymnáziá v Prešove, Spišskej Novej Vsi a v Trenčíne. Zákon umožňoval dievčatám štúdium na chlapčenských školách ako privatistkám. Chlapcom recipročne táto možnosť štúdia na dievčenských školách povolená nebola (Neupauer, 2005, s. 77). K opätovnému povoleniu spoločného vzdelávania dievčat a chlapcov na všetkých typoch a stupňoch škôl došlo prijatím nariadenia č. 7/1944 Sb. n. Slovenskej národnej rady (Gabzdilová, 2018, s. 9).

Vláda pripravila aj návrh v oblasti vysokoškolského vzdelávania žien. Podľa tohto návrhu mohol od školského roku 1942/43 študovať na Slovenskej univerzite len obmedzený počet žien (na lekárskej fakulte 50, na filozofickej 30 a na prírodovednej 15 poslucháčok). Zo štúdia práv mali byť ženy vylúčené úplne.²⁰ Nariadenie by neumožnilo pokračovať v ďalšom štúdiu na univerzite viac než 1/3 žien navštevujúcich posledný ročník strednej školy.²¹ V zdôvodnení návrhu sa uvádzalo, že slovenská žena má byť prinavrátená k rodine a že sa nemá produkovať nadmerný počet vysokoškolsky študovaných žien, hoci z celkového počtu žien na Slovensku (1 350 000) študovalo na VŠ asi 0,04 %, to znamená, že na 100 000 žien pripadalo 37 poslucháčok (Zavacká, 2007, s. 309). Návrh zákona sa nemal dotknúť štúdia žien na Slovenskej vysokej škole technickej, na ktorej v sledovanom období študovalo v priemere 4–5 % dievčat. Z desiatich odborov študovali dievčatá

20 Pre ilustráciu: v akademickom roku 1940/1941 študovalo na právnickej fakulte 736 mužov a 37 žien, na lekárskej fakulte 624 mužov a 100 žien, na filozofickej fakulte 406 mužov a 208 žien, na prírodovedeckej fakulte 180 mužov a 77 žien (Škorvanová, 2018, s. 658).

21 *Päť rokov slovenského školstva, 1944*, s. 219.

štyri, v najvyššej miere inžinierske stavitelstvo a chemicko-technologické inžinierstvo, vo výnimočných prípadoch strojná a elektrotechnická inžinierstvo (Školy, žiaci, učители, s. 217).

Tento návrh sa pre veľký odpor slovenskej verejnosti a slovenského učiteľstva neuskutočnil (Štulrajterová, 2013, s. 25). Podobná situácia bola i v iných štátoch Európy – napr. v Maďarsku bolo obmedzené štúdium žien, ale len na právnických fakultách, v Taliansku bolo pre ženy obmedzené vykonávanie advokácie a súdnictva (Škorvanková, 2018, s. 659–660).

Priemyselné školy

Z viacerých výročných správ priemyselných škôl vyplýva, že zrušenie koedukácie nebolo možné uplatňovať univerzálne na všetkých školách.²² Napríklad vo výročnej správe Štátnej slovenskej priemyselnej školy v Banskej Štiavnici z roku 1941/42 je uvedené, že: „*Do I. ročníka prijímajú sa telesne vyvinutí mladíci a dievčatá, ktorí završia aspoň 14. rok veku v kalendárnom roku.*“²³ Taktiež v ostatných rokoch trvania prvej Slovenskej republiky tvorili dievčatá 6,8 % – 8,9 % žiakov tejto školy a vzdelávali sa v spoločných triedach s chlapcami (všetky študovali na Vyššej škole chemickej, ktorá bola jedným z oddelení priemyselnej školy). V rámci 15 členného profesorského zboru pôsobila od roku 1941/42 jedna učiteľka, ktorá podľa výročných správ vyučovala strojo-pis, ale bola pridelená kancelárii riaditeľstva. V roku 1944/45 bola prijatá výpomocná učiteľka na výučbu slovenčiny, ruštiny a dievčenského telocviku.

V Bratislave na Štátnej slovenskej priemyselnej škole bolo v rokoch 1939–1945 osem oddelení, z toho tri štvorročné vyššie oddelenia – vyššia priemyselná škola strojná, elektrotechnická a stavebná. Podľa výročnej správy z roku 1940/41 (s. 9), „*do všetkých oddelení školy majú prístup aj dievčatá*“, počnúc nasledujúcim školským rokom však mali

22 To sa však netýkalo učiteľských akadémií, ktorých sa podľa Štulrajterovej (2013, s. 24) koedukácia zásadne nepripúšťala.

23 Výročná správa Štátnej slovenskej priemyselnej školy v Banskej Štiavnici z r. 1941/42, s. 7.

dievčatá „prístup už len na staveľské oddelenie“. ²⁴ V školských rokoch 1939/40–1944/45 tu študovalo 0,35 % – 0,76 % dievčat. V tom období na škole vyučovali iba muži, ženy v profesorskom zbore nefigurovali. ²⁵ Presné údaje o počtoch študentiek sa nachádzajú v grafe 2.

Graf 2. Počty žiakov na priemyselných školách v Bratislave a Banskej Štiavnici v rokoch 1939–1945. ²⁶

Záver

Na prelome 19. a 20. storočia sa potreba vzdelávania žien stávala čoraz aktuálnejšou. Priamo úmerne s modernizáciou a industrializáciou spoločnosti bolo potrebné získať kvalifikáciu, na základe ktorej si žena mohla nájsť zamestnanie. Edukáciu dievčat reálne ovplyvňovali nielen inštitucionálno-právne limity, rovnako dôležitý faktor predstavovali aj hodnotiace postoje a náhľady na možnosť vzdelávania dievčat, ktoré existovali v súdobej spoločnosti. Každé obdobie malo svoje špecifické politické, sociálne a kultúrne kontexty, ktoré formovali vzdelávací systém.

24 Výročná zpráva Štátnej slovenskej priemyselnej školy v Bratislave z r. 1941/42, s. 11.

25 Výročné zprávy Štátnej slovenskej priemyselnej školy v Bratislave zo školských rokov 1939/40–1944/45. Kap. 5, Štatistický prehľad. Návštevy žiactva a klasifikácie.

26 Zdroj: Výročné správy Štátnej priemyselnej školy v Bratislave a v Banskej Bystrici zo školských rokov 1939/40–1944/45. Priemyselná škola v Košiciach nie je v tabuľke uvedená, pretože mesto bolo po Viedenskej arbitráži súčasťou Maďarského kráľovstva. Výročné správy z rokov, ktoré neobsahujú číselné údaje, neboli dostupné.

V prvej ČSR vzdelanie pre dievčatá nebolo len otázkou prístupu k informáciám, ale aj nástrojom na dosiahnutie rovnosti, modernizácie spoločnosti a osobného rozvoja. V tomto období sa spoločnosť začala aktívne zaujímať o vzdelávanie žien a ich účasť vo verejnom a pracovnom živote. Povolením koedukácie sa dievčatám a ženám rozšírili možnosti štúdia na viacerých typoch škôl, na ktorých nemohli v predprevratovom období študovať buď vôbec, alebo len externe. Záujem dievčat o štúdium na priemyselných školách počas prvej ČSR bol, v porovnaní s ostatnými typmi škôl, nízky (výnimku tvorila priemyselná škola v Banskej Štiavnici), čo je však vzhľadom na zameranie technických škôl, ktoré sú svojou obsahovou náplňou veľmi špecifické, pochopiteľné. Príčiny nižšieho počtu žiačok na priemyselných školách v porovnaní s inými školami je potrebné hľadať jednak už vo vyššie spomenutých (a až do dnešnej doby) prevládajúcich rodových a rolových stereotypoch, cez nevhodné pracovné prostredie pre ženy až po obmedzené možnosti uplatnenia (predovšetkým po dokončení štúdia na priemyselnej škole v Košiciach).

Odklon od demokratických princípov ČSR sa po vyhlásení Slovenského štátu prejavil zásadnými zmenami v postavení slovenských žien v politickom a spoločenskom živote krajiny. V reálnej politike režimu sa to prejavilo prepúšťaním vydatých žien zo zamestnania v štátnej a verejnej službe, obmedzovaním alebo komplikovaním stredoškolského vzdelávania dievčat (zrušením koedukácie, reformovaním stredoškolského vzdelávania) a návrhom na dočasné obmedzenie vysokoškolského štúdia dievčat na Slovenskej univerzite v Bratislave. Vzdelávanie dievčat malo byť zredukované a podriadené praktickým potrebám rodinného života. Režim mal tendenciu presadzovať konzervatívne hodnoty a obmedzovať moderné prvky zavedené v predchádzajúcom období. V súvislosti so štúdiom dievčat na sledovaných priemyselných školách sa však ich podiel na celkovom počte študentov v tomto období výraznejšie nemenil. Vysvetlením uvedeného môžu byť snahy režimu prepúšťať ženy najmä z učiteľských postov a zo štátnej služby, a tým motivované návrhy na obmedzovanie štúdia dievčat na učiteľských ústavoch a gymnáziách. To v konečnom dôsledku spôsobilo pokles celkového počtu študujúcich dievčat. Študenti gymnázií a učiteľských ústavov

boli pre ideovo orientované štátne inštitúcie významnejší, než študenti priemyselných škôl. To potvrdzuje aj fakt, že na rozdiel od gymnázií a učiteľských ústavov, v ktorých koedukácia nebola povolená, na priemyselných školách mali dievčatá prístup k štúdiu v jednej triede spoločne s chlapcami.

Limity štúdie a ďalšie smerovanie výskumu: nie je možné z hľadiska rozsahu príspevku obsiahnuť všetky aspekty vzdelávania dievčat. Štatistiky, z ktorých vychádzame síce uvádzajú počty žiačok jednotlivých škôl, prípadne sledujú dochádzku. Nezachytávajú však dobový diskurz o zmysle, náplni, uplatnení takéhoto vzdelania a jeho zaradení v rámci hodnotového systému spoločnosti. Demonštrovať vývoj takýchto názorov umožňuje dobová tlač, čo predstavuje zaujímavý námet na spracovanie tejto problematiky v budúcnosti.

Archívne pramene

Fond Štátna priemyselná škola – Fajnorovo nábrežie 1903/1904–1950/1953.

Štátny archív v Bratislave (ŠA BA).

Fond Stredná priemyselná škola banícka a hutnícka v B. Štiavnicí, 1922–1984.

Štátny archív v Banskej Bystrici, pracovisko Archív Banská Štiavnica (ŠA BB, p. BŠ).

Fond Štátna priemyselná škola v Košiciach 1872–1945. Štátny archív v Košiciach (ŠA KE).

Dobové pramene a literatúra

BENDA, Anton, 1936. Štátna československá priemyselná škola v Košiciach.

In: ŽITAVSKÝ, A. S. (ed.). *Pamätník slovenského školstva za účinkovania prezidenta T. G. Masaryka*. Bratislava: Vydavateľstvo Pamätníka slovenského školstva, s. 169–179.

MIKUŠKA, Viktor, 1936. Štátna československá priemyselná škola v Banskej Štiavnicí.

In: ŽITAVSKÝ, A. S. (ed.). *Pamätník slovenského školstva za účinkovania prezidenta T. G. Masaryka*. Bratislava: Vydavateľstvo Pamätníka slovenského školstva, s. 164–168.

Päť rokov slovenského školstva 1939–1943, 1944. Bratislava: Štátne nakladateľstvo.

STRÁNSKÁ, Olga et al., 1927. *Praktická hospodyňka. Díl II*. Praha: F. Strnadel a spol., s. 615–1456.

SENČÁK, Michal (ed.), 1949. *Školstvo na Slovensku: školy, žiaci, učitelia v šk. r. 1918/19–1947/48*. Bratislava: Slovenský plánovací úrad.

Výročné správy Štátnej priemyselnej školy v Bratislave, 1919/20–1944/45.

Výročné správy Štátnej priemyselnej školy v Banskej Bystrici, 1924/25–1944/45.

Výročné správy Štátnej priemyselnej školy v Košiciach, 1919/20–1937/38.

Výročné zprávy Štátnej priemyselnej školy v Prešove, 1925/26–1935/36.

Literatúra

DUDEKOVÁ, Gabriela, 2010. Vplyv Veľkej vojny a rozpadu Habsburskej monarchie na právne a spoločenské postavenie žien. In: KOSTRBOVÁ, Lucie & MALÍNSKÁ, Jana. 1918: *Model komplexného transformačného procesu?* Praha: Masarykův ústav AV ČR, s. 169–191. ISBN 978-80-86495-57-6.

DUDEKOVÁ, Gabriela, 2011. Teória v praxi: participácia žien v politike. In: DUDEKOVÁ, Gabriela et al. *Na ceste k modernej žene. Kapitoly z dejín rodových vzťahov na Slovensku*. Bratislava: Veda, s. 273–289. ISBN 978-80-224-1189-9.

GABZDILOVÁ, Soňa, 2018. *Ako sme študovali v totalite. Vysokoškolské vzdelávanie na Slovensku pod ideologickým diktátom Komunistickej strany Československa (1948–1953)*. Prešov: UNIVERSUM-EU; Košice: Spoločenskovedný ústav CSPV SAV. ISBN 978-80-89946-05-1.

GALLOVÁ, Miroslava, 2022a. K otázke vzdelávania dievčat a žien v období prvej Československej republiky – dobové názory a postoj spoločnosti. *Studia Scientifica Facultatis Paedagogicae*. Ružomberok: Pedagogická fakulta Katolíckej univerzity. Roč. 22, č. 5, s. 64–74. ISSN 1336-2232. DOI: <https://doi.org/10.54937/ssf.2022.21.5.65-74>.

GALLOVÁ, Miroslava, 2022b. Zmeny vo vzdelávaní dievčat a žien v Košiciach (1918–1938). In: KABEŠOVÁ, Monika & HRUŠKOVÁ, Kateřina (eds.). *České, slovenské a československé dějiny 20. století XV*. Hradec Králové: Nakladatelství Univerzity Hradec Králové, s. 13–31. ISBN 978-80-7435-890-6.

KÁZMEROVÁ, Lúbia, 2015. Riadiace orgány a štruktúra školstva počas autonómie Slovenskej krajiny a v rokoch 1939–1945. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka (ed.). *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v rokoch 1939–1945*. Trnava: Typi Universitatis Tyrnaviensis, s. 106–111. ISBN 978-80-8082-842-4.

KIČKOVÁ, Adriana, 2016. Zastúpenie vzdelávania dievčat v školskej štruktúre. In: KUDLÁČOVÁ, Blanka (ed.). *Pedagogické myslenie a školstvo na Slovensku v rokoch 1918–1945*. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, s. 307–325. ISBN 978-80-8082-955-1.

LUKÁČ, Eduard, 2020. *Pôsobenie učňovských a odborných škôl v Prešove koncom 19. a v 20. storočí – vybrané príklady*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej univerzity. ISBN 978-80-555-2640-9.

- MÁTEJ, Jozef, 1976. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo.
- MEDVEĎOVÁ, Janka, 2021. Obmedzenia a zmeny vo vzdelávaní dievčat a žien v období Slovenskej republiky (1939–1945). In: *Paedagogica, zborník Katedry pedagogiky Filozofickej fakulty UK v Bratislave*. Roč. 33. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, s. 92–106. ISBN 978-80-223-5328-1.
- NEUPAUER, František, 2005. Školská politika v období Slovenskej republiky 1939–1945. In: ŠMIGEL, Michal & MIČKO, Peter (eds.). *Slovenská republika 1939–1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica: Fakulta humanitných vied Univerzity Mateja Bela, s. 74–88. ISBN 80-8083-147-5.
- PŠENČÍKOVÁ, Anna, 2007. *135 rokov strednej priemyselnej školy strojníckej v Košiciach*. Doplnené vydanie z roku 2002. Košice: Vienala. ISBN 978-80-892-3223-9.
- PUKÁNSZKY, Béla, 2013. *A nőnevelés története*. Budapest: Gondolat Kiadó. ISBN 978-963-693-222-0.
- ŠKORVANKOVÁ, Eva, 2018. Snahy o obmedzenie vysokoškolského štúdia žien v období Slovenského štátu. In: *Historický časopis*. Bratislava: Historický ústav Slovenskej akadémie vied, v. v. i. Roč. 66, č. 4, s. 649–670. ISSN 2585-9099.
- ŠTULRAJTEROVÁ, Jana, 2013. Vývin učiteľského vzdelávania na Slovensku do roku 1945. In: *Paedagogica, zborník Katedry pedagogiky Filozofickej fakulty UK v Bratislave*. Roč. 25. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, s. 5–26. ISBN 978-80-223-5328-1.
- TARCALA, Jozef, 2000. *Päťdesiat rokov Strednej priemyselnej školy v Bardejove*. Bardejov: Stredná priemyselná škola v Bardejove.
- TOKÁROVÁ, Anna, 2007. *Vzdelanie žien na Slovensku: spoločenské bariéry a stimuly v historickom priereze*. Prešov: Akcent print. ISBN 978-80-969419-9-5.
- VESELÁ, Zdenka, 1992. *Vývoj české školy a učiteľského vzdělání*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-2100-458-4.
- ZAVACKÁ, Katarína, 2007. „Vladárstvo v rodine“ : politika Slovenského štátu voči ženám. In: *História žien: aspekty písania a čítania*. Bratislava: Aspekt, s. 307–321. ISBN 80-85549-65-4.